

Žiga Valetič

Katarina Šeme: Sumatra: Leto na tropskem otoku.

Ljubljana: Zavod VigeVageKnjige (Risoromani), 2022.

Na marsikaterem področju se Slovenija šele z nekajletnim zamikom priključuje svetovnim trendom. Pri stripu je v danem trenutku to vlogo prevzela knjiga Katarine Šeme *Sumatra: Leto na tropskem otoku*, ki jo je založba VigeVageKnjige izbrala na letnem natečaju za izvorni risoroman. Tu vsekakor lahko govorimo o risoromanu, saj gre za zgodbo z romanesknim zamahom in obsegom, ki je daljši od novele, črtice, kratke zgodbe ali kar je še drugih kratkih form. Izraz risoroman se je zaradi vztrajnega plasmaja s strani založbe, ki je besedo izumila, v širši javnosti dobro prijel, celo tako dobro, da ga včasih zmotno uporabljamo kar namesto besede strip. Italijani imenujejo stripe *fumetti* (dimni oblački), Francozi *bande dessinées* (risani trakovi), Američani in Britanci pa *comics* (smešnice), kar pomeni, da imajo s stripovskim izrazoslovjem težave povsod po svetu. Že konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja je na pomoč prišel izraz *graphic novel* (grafični roman), toda izrabili so ga producenti stripov o superjunakih. Glavne značilnosti zvrsti, ki ji pri nas rečemo roman, so obsežnost, kompleksnost likov in zajem daljšega časovnega obdobja, najbolj natančen izraz za strip pa je sicer »**likovna sekvenčna umetnost**« – za splošno rabo seveda prezahtevno.

Sumatra je pristen risoroman, toda za naš prostor je prelomen zaradi osebnoizpovednega pristopa. Avtobiografski stripi v zadnjem desetletju doživljajo neverjeten razcvet, razlog za to pa je, kot ugotavljajo številne teoretske študije, da zelo uspešno predelujejo ... travmo. To jim marsikdaj uspeva celo bolje kot filmom, ki znajo biti čutno agresivni, medtem ko nas stripi – kljub likovni prijaznosti ali pa ravno zaradi nje – v bolečino potegnejo hitreje, iz nje pa nas po navadi naplavijo na obalo cele, v enem kosu.

Avtobiografskost s podzvrstjo avtofikcije je slovenski prozi prinesla številna kanonska dela, začeni pri Cankarju, Kocbeku, Kovačiču, Rožancu, Flisarju, **vztraja pa tudi danes, na primer z Miho Mazzinijem in Dijano Matković**, medtem ko pri stripu v celotni zgodovini panoge komaj lahko izbrskamo peščico tovrstnih del: Matej Kocjan je ustvaril *Pagatovo izpoved* (2005), Andreja Kocjan povezane kratke zgodbe *Mikser* (2008), Samira Kentrić pa likovno novelo *Balkanalijske: Odraščanje v času tranzicij* (2015). In to je nekako to, čeprav so lastne izkušnje v izmišljene zgodbe subtilno vpletali tudi Tomaž Lavrič (*Rdeči alarm*), Iztok Sitar (*Dnevnik Ane Tank*) in drugi. Okvir je bil vedno prehod v odraslost, kar je nasploh značilno

za velik del avtobiografskih stripov. Ni torej naključje, da je dokončna iniciacija v odraslost tudi osrednji motiv stripa *Sumatra*, ki se odvija med avtoričinim študijem tradicionalnih umetnosti in kulture v Indoneziji. Zveni nedolžno, skoraj sterilno, varno in urejeno, toda izkušnja se je, kot beremo, hitro sprevrgla v surov eksistencialni izziv, po kakršnih bralke in bralci seveda najbolj hlepimo.

Kulturni šok iz prvih dni, ko se študenti z vsega sveta polni upanja in pričakovanj zberejo v Džakarti, nato pa se razpršijo po bivališčih in kampusih, kjer so ločeni po spolu, brez tople vode, tušev, WC-školjk in WC-papirja, preraste v resen kulturni trk, saj morajo dekleta nositi rute, same naj sploh ne bi nikamor potovale. V deželi, kjer so telesni stiki na javnih krajih prepovedani, fantje in moški smatrajo vsa dekleta, ki ne nosijo rut, za lahke ptičice, zato jih k odnosom nagovarjajo brez kakršnega koli občutka za sočloveka. Če se to v prvem delu romana, ko se protagonistka sooči z uslužbencem imigracijskega urada, ki naj bi takšne punce priskrbel šefu, še zdi redek eksces ali malo verjetna posplošitev, se do konca knjige pokaže, da je to standard, h kateremu se zatekajo tudi bolj prijazni mladeniči.

Katarina se kmalu po prihodu v tujo deželo poveže s Čehinjo Ivono, ki je po značaju precej bolj razposajena od striparke, toda čeprav sta različni in se tudi spreta, je njuna dobrobit odvisna od sodelovanja. Če kaj, sta odločeni, da je treba prekršiti nekaj pravil. Pridobitev motorističnega izpita je bila del priprav na enoletni študij na »eksotičnem otoku«, življenje, strogo omejeno na bivališče in kampus, pa bi bilo skoraj zaporniško. Skrivaj si kupita motor in se ob prostih dnevih začneta voziti na pustolovske izlete, medtem ko Katarino potegne vase učenje jezika, kar ji v interakcijah z okoljem pride še kako prav. Ko jo po več mesecih odrezanosti obiše fant iz domovine, se napetosti sprostijo do točke, ko skupaj končno postaneta običajna turista, vzporedno pa knjiga začne nizati didaktične orise zgodovine, kulture ter narave. Po fantovem odhodu se še trikrat pokaže, da je v islamski družbi ženska brez moškega podvržena mnogim nevarnostim, toda ključna nevarnost so pravzaprav le moški.

Čeprav stripovski roman obravnava teme, ki bi bile v prozi mogoče zanimive šele srednješolcem, se zaradi dostopne risbe, ki jo napaja prijazen duh, bralska starostna lestvica zniža na zadnjo triado osnovne šole. In obenem risoroman uspešno nagovarja tudi odrasle.

Sodeč po ostalih izdelkih diplomantke Akademije za likovno umetnost in oblikovanje, ki so dostopni na spletu – ilustracije in kratki barvni stripi v slogu najpomembnejše izraelske striparke Rutu Modan –, Šeme še ni pokazala vsega. Pravzaprav jo šele spoznavamo, kljub temu pa je likovna smer, ki jo je razgrnila v *Sumatri*, dorečena. Nizanje okvirčkov je fluidno, prilagojeno dogodkom in etapam v zgodbi (posebej dobro se to kaže v trenutkih osamljenosti, bolezni in nesreče), besedna naracija je odmerjena in dopušča, da še več povedo risbe, dialogi

so dovolj prostodušni, da mehčajo zbornost, nikoli pa niso vulgarni ali pretirano banalni. Pravzaprav daje že prvi stik s knjigo občutek, da gre za nadaljevanje striparjenja za mlade, kot ga je Američan Craig Thompson predstavil v prelomnih *Odejah* (2003). Tudi tisto je subtilna zgodba o odnosih, odraščanju, ljubezni in družbenih napetostih in tudi tam mehke in čutno prikupne risbe blažijo velika življenjska vprašanja na pragu odraslosti. Ali z besedami, s katerimi je knjigo pospremila recenzija v reviji *Time*: »Tako lepo, da boli.« Tri leta pozneje je Thompson ustvaril potopis o potovanju po Evropi in Maroku *Carnet de Voyage*, zaradi česar lahko delo Katarine Šeme v tem trenutku še bolj povežemo z njegovim. Sorodno risbo najdemo tudi v risoromanih Jeffa Lemireja (*Essex County*, 2007), Frederika Peetersa (*Oleg*, 2021) ali Keum Suk Gendry-Kim (*Grass*, 2019), toda vsebina teh je drugačna. Edina skupna točka je čutna črno-bela risba, ki tem izdelkom vdahne močnega krajevnega duha, najsi gre za ameriško in korejsko podeželje ali za velemesto.

Iz tega sledi, da je druga prelomna značilnost risoromana *Sumatra* za slovenski prostor potopisna dokumentarnost in zvestoba lokalnemu, ki v redkih trenutkih prestopi celo v novinarstvo. Azijske države so bile v stripih največkrat prikazane v zgodbah o migracijah (na Zahod), o družbenih nemirih in vojnah (Kitajska, Japonska, Vietnam), Indija pa še posebej v okoljevarstvenih pričevanjih. Potopisov z mehkim, latentnim kolonializmom v podtonu najdemo v tem delu sveta neprimerno manj in vsaj zame bo precejšnje presenečenje, če bomo tako univerzalno in kulturno odprto delo na koncu lahko brali le v slovenščini.

Sumatra je tudi uredniško in tehnično zgleden primer. Če bi vseeno moral iskati dlako v jajcu, bi izpostavil dvorezno naivnost: tako protagonistke, ko pride v zelo drugačno civilizacijo, kot vizualnega, ki vsebino na široko odpira vsakomur. Ob soočenju s težje razumljivimi kulturnimi normami bodo osnovnošolci verjetno ostali malce zmedeni, navsezadnje so vajeni, da jim stripi prinašajo več zabavnosti, po drugi strani pa se bo branje pri srednješolkah in srednješolcih grenko-sladko nalepilo na njihove vse bolj budne hormone. S tem pa *Sumatra* kot eden redkih domačih primerov polni res veliko nišo, ki zeva med stripovskimi romani, ki so namenjeni otrokom, in tistimi, ki so narejeni za odrasle.